

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa
I. évfolyam 1997/6. szám

1997. augusztus

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Naptár

Augusztus 15. = **Nagyboldogasszony**

Ez a régi Mária-ünnep ősi magyar elnevezéssel: Nagyboldogasszony.

Másként nevezik még: Mária halála vagy Mária mennybevétele. Ez utóbbi arra utal, hogy a katolikus egyháznak a hagyományon alapuló tanítása szerint, Krisztus az Ő édesanyját, Máriát testestül felvitte a mennybe.

Hogyan szól erről az ünnep egyik örmény egyházi éneke, **saragánja** ?

"Miután testben bűn nélküli életet éltél, összegyűltek ma az apostolok, és te átvittél magasságbeli jel által Fiadnak és a mi Istenünknek országába. Mindazok szószólója, akik vallanak téged, magasztalunk !" /néhai Kovács Géza fordítása/

Erdélyben a **gyergyószentmiklósi** és az **erzsébetvárosi** nagyobbik örmény katolikus templom Nagyboldogasszonyról van elnevezve, így a templomnak aug. 15. a **búcsúnapja**. (A búcsú szó a bűnbánatra utal, mntegy olyan értelemmel, hogy ilyen jeles ünnepen illendő elbúcsúzni bűneinktől !)

dr. Sasvári László

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Klub 1997. jul. 17-i rendezvényén Szabó Anikó magyar-örmény színművésznő Avetik Iszahakjan, Szilva Kaputikjan, Szaghatel Harutjunjan, Diramerján Artin és B.Ötves Margit örmény költők verseiből adott elő igen nagy sikerrel. A hangulatot csak fokozta az eredeti örmény zenerészletek felhangzása.

Köszönjük Balabanian Hartiounnak a zenei anyagot.

Szilva Kaputikjan **Örmény szemek**

Bárhol legyetek, bárkinek arcán,

Gyönyörűek vagytok, örmény szemek.

Ráncos anyóka, barna kisgyerek

Vagy fáradt menyecske napégette arcán:

Kik tanúi voltatok anyyi szenvedésnek,

Hogy tudatok annyi századon át
Megmaradni ilyen tisztának, szépnek,

Míg visszaragyogott rátok a világ.
Képes Géza fordítása

A Simaiak

Irta: néhai Korbuly Domonkos

I. rész

Az örmény nép Magyarországon letelepedett kicsiny töredéke történetének élettel telített képét tárják elénk a családok történetei.

Emeljük fel most a hálátlan feledés sötét fátylát egy olyan magyar-örmény családról, amelyik ugyan nem adott a magyarságnak országos hírű nagyságokat - szabadságharcosokat, minisztereket, tudósokat, - de adott becsületes, dolgos és az örménységüket ápoló embereket, amilyeneket a diaszpórában élő örménység minden családja adhat az örménységnek, az emberiségnek. Emlékezzünk tehát a Simaiakról.

Az örmények kivándorlását a Kaukázus és a Fekete-tenger északi oldalaira az arabok uralma indította el. Az arab helytartó 706-ban az ellenálló örmény vezetőket Nahicsevánba idézte és a megjelent 800 náchárár-ra és szát-ra rágyújtotta a templomot. A vezetők nagyrészenek elpusztítása után a népet olyan súlyos adókkal terhelték, ami megindította az észak felé történő elvándorlást.

Elősegítették a kivándorlást a kazár-arab háborúk, amelyek során a kazárokat fegyveresen támogató - akkor a mai Aszerbeidzsán területén lakó népeket az arabok átnyomták a Kaukázuson túlra. Az így keletkezett örmény telepeket azonban elnyelték a kazárok, alánok, bolgárok és a különböző magyar népek, mert sorsukról nem tudunk semmit sem. A nyomon követhető kivándorlások a Bagratidák örmény királyságából indultak el. Az első nagyobb csoportban a latinellenesek hagyták el az országot, amikor 1045-ben a fővárost, Ánit, bizánci csapatok foglalták el. Röviddel ezután már ezerszámra menekültek az örmények Északra, Krimbe, Kievbe, a litván fejedelemségbe és Lengyelországba, amikor 1064-ben a szeldzsuk törökök foglalták el Ánit. A magyar-örmények szájhagyomány szerint Ániból menekültek el.

A kivándorlás időpontja azonban a hagyományban sem egységes. Többnyire a tatárok elől való menekülést említik 1239-ből, de előfordul az 1319. évi földrengés is, ami romokba döntötte Ánit. Ha az időpont bizonytalan is, a helymegjelölést pontosnak fogadhatjuk el. A moldvai és az erdélyi örmények többsége a régi örmény haza jelképéül Áni városát őrizte meg, azt a várost, amely temetkező helye volt az Arszakida örmény királyoknak, és amelyik a XI. században Konstantinápoly után az akkori világ második legnagyobb városa volt. Amidőn a latin egyház részére téríteni kezdték a régi Örményország területén, az áttérés elől kivándorlók közül 1418-ban 3000 örmény család vándorolt be a Moldvai fejedelemségbe, ahol hét városban, többek között Suceavában telepedtek le.

Suceavába 1475-ben újabb örmény telepések érkeztek, akik a Krim félszigetről menekültek el a törökök elől.

A lengyelek 1497-ben elpusztították Suceavát, amikor 700 örmény család vándorolt ki Galiciába és Erdélybe.

Ennek az erdélyi betelepülésnek a történetét még nem ismerjük. A suceavai örmények száma azonban jelentős volt, mert Bandini Márk katolikus érsek az 1648 évi moldvai ellenőrző útjáról szóló jelentésében arról emlékezik meg, hogy Suceavában 3000 örmény lakik, akiknek 4 templomuk van.

Ennek a négy templomnak az egyikét, a Szent Simon templomot 1600-ban Simon Dzeron építette, akinek utódai Szamosújváron Simai néven élnek, - írta Suceava egyik történetírója.

Az 1653. évben a kozákok pusztították Suceavát, amikor igen sok lakos kivándorolt. Erdélybe is jutott egy csoportjuk, akik Ebesfalván telepedtek le, és elvegyültek az 1684-ben odatelepített örményekkel.

A Simaiak ősei 1669-ben 300 évvel ezelőtt hagyták el Suceavát, az akkor kitört török-lengyel háború miatt. Az erdélyi havasokban tartózkodtak 3 éven át, a visszatérés lehetőségeit várva. Akkor azonban püspökük Minász Zilifdárián is elhagyta Suceavát, és a néppel együtt Bistritán telepedett le.

Az Erdélybe telepedett örmények történetét 1669 és 1712 évek közötti időben csak nyomokban ismerjük. Az ezek közé eső 43 esztendőre vonatkozó örmény anyakönyvek, jegyzőkönyvek ismeretlen helyen lappanganak. Tudjuk azonban, hogy 1686-ban a beköltözött örményeket, püspökükkel együtt a katolikus hitre téríti Oxendius Verzár. Zilifdárián utódja Verzár lett, aki megkezdte az Erdélyben szétszórta élő örmények közigazgatási és gazdasági egységekre való szervezését.

Az örmények bérbe is veszik 1696-ban a szamosújvári állami uradalmat. A szervezkedés azonban megáll, mert Verzár török fogságba esik. Konstantinápolyban töltött 3 évi rabság után azonnal a császárhoz utazik Bécsbe és engedélyt kér egy örmény város alapítására Szamosújváron, az elpusztult Gherla falu helyén. Az uradalomnak azt a részét, ahol ma a város van 1700-ban meg is vásárolják az örmények 25.000 forintért.

A város építése azonban lassan halad. Nem kapják meg a császártól a városi kiváltságokat. Verzár pedig ismét fogságba esik. Ezuttal Rákóczi fejedelem foglya Kassán 1706-tól 1711-ig. Kiszabadulása után ismét Bécsbe utazik az engedélyekért, de azt évekig nem tudja megszerezni, amíg 1715-ben ismeretlenek megmérgezik, sírját sem lehetett megtudni.

Amíg Verzár Bécsben előszobázott, 1712-ben Besztercéről a szászok 24 órás határidővel kiűzik az örményeket, akik Szamosújvárra menekülnek.

Az első fennmaradt szamosújvári összeírásban már szerepel a Simai család neve 1716-ban Simávon név alatt. A magyarországi armenológia tudósa: Szongott (Szuntugián) Kristóf szerint a családnév az örmény Simavon két első szótagjából -Simá-és az örmény sajátító eset -i ragjából alakult. A Simai család Dzerig Simávon név alatt jött be Erdélybe.

(folytatás a következő számban)

A kéziratot a család egyik leszármazottja bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönetünket fejezzük ki a lehetőségért. A közlés előtt megkerestük a szerző özvegyét, a nyilvános-sá-grahozatal ügyében.

Köszönetünket fejezzük ki Korbuly Domonkos özvegyének, hogy lehetővé tette számunkra, a tanulmány megjelentetését.

"Véleményem szerint úgy használunk legjobban Férjem emlékének, ha gyűjtő munkájából minél több kerül ismertté, illetve nyilvánosságra" Korbuly Domonkosné

Folytatjuk az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület vezetőségi tagjainak bemutatkozását:

Felejthetetlen anyai nagyanyám, Bedő Józsefné szül. Fugulyán Irén gyermekkorom maradandó példaképe nemcsak a gyönyörű erdélyi asszonynak, hanem kiegyensúlyozott, nyugodt személyisége, halk szava emléken keresztül - az igazi, a mater örökké áhított biztonságának, melegének.

Később, halála után, kerestem és keresem azt a körülötte sugárzó nyugalmat, az egyszerű, de fenséges megjelenést, mely idők feletti - az igaz asszony nimbusza. Most, annyi év múltán, megfejtetem titkát: egy erdélyi magyar-örmény asszony volt. A Kelet kitörölhetetlen nyomai: a fizikai szépség, a rejtélyes megjelenés, a lelki nyugalom ötvöződtek az erdélyi magyar nő elismert tulajdonságaival. Az örmények az erdélybeli magyarokkal való önkéntes, sikeres egybeforrása - egy kétszáz éves folyamat eredménye. Bízunk a genetikusra, miként találkozott ilyenkor Kelet-Kelettel és valljuk meg bátran a természet győzelmét: *similis simili gaudet* (Hasonló a hasonlónak örül).

Dr. Fugulyán Katust először 4-5 éves koromban láttam, de csak rövid ideig a határ déli végén, hol a még mindig szétszakított családuk találkozott pár percre. Túloldalról Katus néném mellett Jenci bátyám is ott volt. Ők ketten: nagymamám és dr. Bedő Jenő - meghatározó egyéniségei voltak életemnek: ha Fugulyán Irén az asszony példaképét, akkor Jenci bátyám - az ő fia - az értelmiségi férfi alakját állította elém. Sőt, ő szabta meg egyik beszélgetésünk alkalmával, jóval később, talán 1971-ben, életpályám irányvonalát: „olyat cselekedj, mit senki más!” Miként, hogyan - ez rám bízott. Az erdélyi zenetörténelem felé fordulásomat így neki köszönhetem.

Katussal Kolozsvárra jövetelemtől 1959-től ismerkedtem meg igazán és élete utolsó éveiben sokat mesélt családukról. Ő szolgáltatta későbbi kutatásaim alapját, az első Fugulyán-családfát.

Bevallom, Kolozsvárra érkezésem után egyik első felfedező utamon, a keresztülkasúl felásott "Béke" térre vetődtem, ott pedig azonnal megtaláltam az Egyetemi Könyvtárt, Erdély leggazdagabb bibliotékáját. Vaszrács kerítése még állt, de látszott, hogy rövidesen nélküle maradunk.

Ma is hálásan emlékszem vissza arra a sok igaz öröme, amit falai között átéltem. Az elsők között volt az ARMÉNIA százéves lapjainak olvasása, és - az akkori elképzelésem szerinti - adatgyűjtés. A "hazatérés" hihetetlen érzése vett birtokába Szongott elsárgult lapjain. Bár leírom, megosztom most másokkal, spontán voltát és máig tartós vonását aligha tudom érzékeltetni.

Azóta ez mitsem változott: a magyar-örmények zenei vonatkozásait tovább gyűjtöm. Csiki Endre, kiről oly sokat meséltek az Unió utcai kávézóban a Désről Kolozsvárra kerültek és a régi kolozsváriak, tanítványa - Jagamas János - akkor még a kolozsvári Zeneakadémia tisztelt és rettegett tanára, előbb a helybeli két világháború közötti zeneélet jelesei, majd következtek, egyre táguló körben: Viski János (kiről monográfiát írtam), Csasz Anna, Hollósy Kornélia - a zongoraművésznő (!), Simay Rozália, Liszt Ferenc tanítványa.

Meglepő volt mindnyájuknál egyfelől a kiváló szakmai színvonal, másfelől az igen széles látókör, emelkedett értelmiségi gondolkodás.

Legtöbbjük áldozatul is esett az egyre anyagiasodó világnak, nemkülönben Trianon magyarnomorító hatásának. Mert kivétel nélkül, őszintén és fenntartás nélkül egytől-egyig magyarnak vallották magukat. Példájuk, a keleti életfelfogás ötvözése a legjobb, legnemesebb európai keresztény tradíciókkal, valóban követésre méltó.

E példát fölmutatni, újra és újra föléleszteni, kedves feladatomnak tekintem. A Fővárosi Örmény Klub keretében nemcsak jómagam, hanem három muzsikusz gyermekemmel is fölléptünk többször. Az 1996. végén rendezett millecentenáriumi örmény kiállítás zenei anyagát sok szeretettel készítettem el. Tudjuk, mindez csak a munka kezdetét jelenti és működésünkkel a magyar-örmény hagyományok elismerését szeretnénk elősegíteni.

Dolgozószobámban Fugulyán Zakariás és lánya Irén életnagyságú arcképei vigyáznak ránk. Ők velünk vannak - mi csak tegyük kötelességünket !

Fancsali

János

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. június 19-én elhangzott előadás

A kolozsvári Fugulyán család története

Mint annyi más örmény család, úgy a Fugulyánok is gyökereiket Szamosújvárt kereshetik. Elsőként anyai nagyanyám, Bedő Józsefné, szül. Fugulyán Irén, kivel együtt éltem Brassóban 1954-beli elhunytáig, mesélt kolozsvári gyermekkoráról. Később, kolozsvári nagynéném, dr. Fugulyán Katus, fábiánsebestyéni anyai nagybátyám, dr. Bedő Jenő körzeti orvos, édesanyám szóbeli, írásbeli közlései gazdagították önismeretünket. Végül saját könyvtári és levéltári kutatásom egészítette ki a most következő történetet.